

ДЕСКРИПТИВНІ МОДЕЛІ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

За умов трансформації економіки України в ринкову систему господарювання при лібералізації відносин суб'єктів господарювання у фінансово-економічній діяльності, значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу їх фінансового стану, оцінки ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості, а також пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності. Особливого значення набуває об'єктивна оцінка потенційних можливостей збільшення прибутку підприємства. Тому важливим та актуальним завданням є своєчасна й правильна оцінка фінансового стану підприємства, що надасть можливість визначити шляхи реалізації управлінських рішень з виводу підприємства з кризових ситуацій.

У світовій і вітчизняній обліково-аналітичній практиці для оцінки стабільності фінансового стану підприємства розроблений широкий набір методичних підходів, показників, фінансових коефіцієнтів, що дозволяють із досить високим ступенем вірогідності охарактеризувати стабільність діяльності підприємства, динаміку його розвитку, визначити ступінь ризику і його можливі наслідки.

Останнім часом спостерігається зростання кількості публікацій з фінансового менеджменту, у яких розглядаються різні аспекти аналітичної роботи в цій сфері діяльності. Проблема фінансового аналізу підприємства присвячено науковій праці І. Балабанова, Г. Крамаренко, В. Савчука, А. Шеремета, К. Уолта та інших. Питання діагностики фінансового стану знайшло своє відображення в працях О. Ковальова, Л. Лігоненко, С. Салиги та інших.

Однак погіршення стану багатьох вітчизняних заводів в умовах формування нового економічного середовища й розвитку ринкових відносин, кризи платоспроможності часто (крім зовнішніх факторів, які, безумовно, не можна не враховувати) пов'язані з відсутністю в них адекватного вимогам ринку фінансового менеджменту, належної організації аналітичної роботи, діючого внутрішнього аудиту й контролінгу. Аналіз діючої практики приводить до висновку, що для більшості українських підприємств фінансовий менеджмент не став ще невід'ємною частиною корпоративної системи керування, її органічною складовою.

У науково-методичній літературі описані різні типи

моделей, використовуваних для проведення фінансового аналізу. Практично віддають перевагу трьом з них: дескриптивним, предикативним і нормативним моделям. Але на практиці частіше використовують саме дескриптивні моделі.

Дескриптивні моделі — це моделі описового характеру. До них належать: побудова системи звітних балансів і вивчення абсолютних показників, читання звітності, подання фінансової звітності в різних аналітичних розрізах, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, система аналітичних фінансових коефіцієнтів; аналітичні записки до звітності [2, с. 66].

Перший етап структурного впорядкування фінансових даних полягає в складанні фінансової звітності, коли фінансові дані організуються за спеціальними форматами, що утворюють: бухгалтерські баланси, звіти про фінансові результати, структуру витрат, іншу обліково-статистичну й оперативну інформацію. Власники аналізують фінансові звіти з метою підвищення доходності капіталу, забезпечення стабільності положення підприємства. кредитори чи інвестори аналізують їх з метою мінімізації своїх ризиків по кредитах та вкладам [3, с. 41].

Головна вимога, запропонована до системи фінансового обліку й звітності, що визначає сукупність всіх основних вимог и принципів, полягає в тому, щоб система була корисною для її користувачів. Корисність досягається шляхом забезпечення цілої системи. До основних вимог належать: вимога значущості для користувача інформації та вимога надійності.

Якість й корисність фінансової звітності залежать від принципів, на яких базується фінансовий облік, а також на існуючих обмеженнях на включення даних у звіти. Найважливішими принципами, що лежать в основі фінансових звітів, є принципи нарахування й безперервності функціонування.

Безперервність функціонування припускає, що підприємство буде продовжувати свою діяльність безупинно в найближчому майбутньому, тобто немає ні наміру, ні потреби в його ліквідації. Як тільки стає відомим рішення про повне або часткове припинення діяльності, активи й пасиви повинні бути оцінені з урахуванням можливих втрат при ліквідації. Принцип нарахування передбачає, що все, що відбулося протягом звітної

го періоду, повинне знайти відображення у фінансових звітах підприємства, незалежно від того, коли проводяться розрахунки по операціях у грошовій формі.

Основним, а іноді єдиним, джерелом інформації про діяльність підприємства є бухгалтерська звітність, яка стала публічною. Відповідно до стандартів бухгалтерського обліку фінансова звітність підприємства включає такі основні компоненти: баланс підприємства, звіт про прибутки й збитки, звіт про рух коштів, звіт про власний капітал. Варто підкреслити, що призначення цих звітів полягає не в тому, щоб просто констатувати стан підприємства на який-небудь момент часу або за якийсь період часу, а в тому, щоб дати можливість аналітикам підприємства проаналізувати цей стан і зробити висновок про причини можливого погіршення діяльності підприємства й намітити шляхи подальшого розвитку [5, с. 30]. На підставі цих первинних звітів можна одержати відповіді на деякі запитання уточнювального характеру. Це, по-перше, сума основних і оборотних коштів підприємства, величина заборгованості і власного капіталу. Далі звіт про прибуток надає дані щодо величини операційного і чистого прибутку. І, нарешті, результуючі грошові потоки від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності (зі звіту про рух коштів).

Бухгалтерський баланс є головним носієм фінансової інформації у вигляді чіткої системи взаємозалежних показників, кожний з яких заслуговує окремого розгляду. Тому, наступною стадією впорядкування фінансової інформації є вертикальний і горизонтальний аналіз фінансової звітності.

Сутність горизонтального аналізу полягає в порівнянні показників фінансової звітності попереднього і звітного періодів. При цьому здійснюється поетапне співставлення звітів, визначаються абсолютні та відносні відхилення конкретних фінансових показників. Так, наприклад, зменшення валюти балансу свідчить про скорочення обсягів господарської діяльності підприємства.

На відміну від горизонтального аналізу, який відтворює динаміку фінансової звітності за визначений період, вертикальний аналіз є аналізом внутрішньої структури звітності. За допомогою цього методу аналізу з'ясовують, яку питому вагу в групі чи підгрупі узагальнюючих показників займає та чи інша стаття. Це дає можливість визначити вплив кожної складової узагальнюючого показника на фінансову діяльність [1, с. 198].

Крім публічної фінансової звітності в процесі фінансового аналізу може залучатися додаткова інформація: інформація про технічну підготовку виробництва; нормативна інформація; планова інформація; господарський облік; публікація в пресі; опитування керівника; експертна інформація.

Основний принцип аналітичного читання фінансових звітів — це дедуктивний метод, тобто від загального до часткового. Але він повинен застосовуватися багаторазово. У ході такого аналізу ніби відтворюється тимчасова й логічна послідовність господарських факторів і подій, а також ступінь їх впливу на результати діяльності.

Стійкий фінансовий стан підприємства формується в процесі його виробничо-господарської діяльності. Тому об'єктивну оцінку фінансового стану можна здійснити, застосувавши не тільки вказані прийоми горизонтального і вертикального аналізу, але й комплекс відповідних фінансових коефіцієнтів.

Фінансові коефіцієнти оцінки стану підприємства мають бути такими, щоб усі пов'язані з підприємством економічними відносинами суб'єкти господарювання могли одержати потрібну інформацію для прийняття рішень про економічну доцільність встановлення, припинення чи продовження відносин з підприємством. У кожного з потенційних партнерів підприємства свій власний критерій економічної доцільності. Тому показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути такими, щоб кожний партнер зміг зробити вибір, виходячи з власних інтересів.

Разом з тим, у стабільному фінансовому стані зацікавлене передусім саме підприємство. З одного боку, стабільний фінансовий стан будь-якого підприємства формується в процесі його взаємодосин з постачальниками, покупцями, акціонерами, банками, іншими юридичними і фізичними особами. З іншого боку, саме від підприємства залежить ступінь його економічної привабливості для всіх суб'єктів господарювання, які обирають серед безлічі підприємств, спроможних задовольнити їх економічний інтерес [1, с. 199].

Аналітична цінність фінансових коефіцієнтів підтверджується міжнародною практикою їхнього широкого застосування в аналітичній роботі й прийнятті управлінських рішень, доступністю користувачів. Конкретний вибір локальних показників може варіюватися від специфіки галузі, підприємства, цільових настанов аналізу, інших факторів.

Відтак кожному підприємству необхідно систематично, детально і в динаміці аналізувати свій фінансовий стан за допомогою відповідних коефіцієнтів.

Система показників і коефіцієнтів, застосування для оцінки фінансового стану й імовірності банкрутства, охоплює п'ять основних блоків аналітичної інформації, до складу яких входять: аналіз ліквідності балансу й динаміка його складових; показники ліквідності й платоспроможності; показники фінансової стабільності підприємства; аналіз ділової активності; аналіз рентабельності підприємства.

Для комплексної оцінки ліквідності балансу розраховують загальний показник ліквідності та проводять аналіз динаміки статей балансу. Знання темпів зростання окремих статей і груп статей дозволяє припустити ті або інші зміни, імовірні для даного випадку, і потім перевірити їх у подальшому дослідженні [2, с. 68 — 69].

Показники ліквідності характеризують можливість підприємства виконувати свої поточні зобов'язання за рахунок своїх поточних активів. До цих показників можна віднести: коефіцієнти абсолютної, швидкої, критичної та поточної ліквідності, коефіцієнт покриття запасів, коефіцієнт співвідношення позикових і власних засобів. Ключовими в даному випадку, можна виділити коефіцієнт покриття запасів та коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів, оскільки вони характеризують загальну захищеність підприємства і найменше залежать від особливостей діяльності того чи іншого підприємства.

Важливі аспекти фінансової стабільності підприємства можуть бути охарактеризовані такими показниками: коефіцієнтом фінансової стабільності, фінансової автономії, маневреності, коефіцієнтом забезпеченості власними коштами.

До показників рентабельності підприємства можна віднести: рентабельність власного капіталу; рентабельність продажу, рентабельність основної діяльності, рентабельність основного капіталу, період окупності власного капіталу, рентабельність активів. При цьому можна виділити саме показник рентабельності активів, оскільки він формує загальну картину за ступенем прибутковості діяльності, при чому в масштабах усього підприємства, а не окремих складових його діяльності.

Узагальнюючими показниками оцінки фінансового стану підприємства є показники ділової активності: загальна оборотність капіталу, коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності оборотних коштів, оборотність дебіторської заборгованості, середній термін обороту дебіторської та кредиторської заборгованості, фондвіддача основних необоротних активів. Оскільки значення більшості приведених вище показників багато в чому визначаються специфікою діяльності того чи іншого підприємства, його відносинами з контрагентами, то для аналізу доцільно взяти коефіцієнт оборотності активів, тому що він дає загальну картину ефективності використання активів. Для того, щоб дещо конкретизувати цей показник, можна застосувати також коефіцієнт фондвіддачі основних засобів, оскільки ключовою статтею балансу підприємства є його основні засоби, а отже ефективність їхнього використання необхідно оцінити та проаналізувати,

визначаючи ефективність діяльності підприємства [4, с.182 — 183].

Для отримання прогнозу та вивчення тенденцій фінансового стану підприємства необхідно розрахувати вище наведені показники за ряд років. Таке дослідження надасть можливість змоделювати фінансовий стан підприємства при незмінних тенденціях в найближчій та середній перспективі. Крім того, комплекс названих показників і коефіцієнтів у сукупності дозволяє проводити аналіз фінансового стану підприємства, оперативно відслідковувати реальний стан справ у сфері фінансових відносин, формувати масив якісного інформаційного забезпечення для прийняття діючих і обґрунтованих управлінських рішень із метою зміцнення його фінансової стабільності.

Оцінка фінансового стану підприємства за допомогою дескриптивних моделей дає можливість з великої кількості показників виокремити оптимальне число найбільш значущих з них, які в сукупності дають максимально повну характеристику роботи підприємства за аналізований період. Для визначення динаміки показників необхідно розглянути показники за декілька років, що дозволить зробити прогноз на перспективу.

Крім того, щоб приймати управлінські рішення в області виробництва, збуту, фінансів, інвестицій та нововведень, керівництву необхідна постійна поінформованість з відповідних питань, яка можлива лише в результаті відбору, аналізу, оцінки й концентрації вихідної інформації. Основою розрахунків в цьому випадку є бухгалтерська звітність. Таким чином, стійке фінансове положення підприємства — це результат грамотного управління та прийняття обґрунтованих правильних рішень у різних ситуаціях, пов'язаних з фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Література

1. **Гетьман О. О.** Економічна діагностика : навч. посіб. / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал. — К. : Центр навч. літ., 2007. — 307 с.
2. **Єлецьких С. Я.** Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / С. Я. Єлецьких, Г. В. Тельнова. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 176 с.
3. **Макаренко І. О.** Моделирование денежных потоков в условиях антикризисного управления предприятием / И. О. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 8 (50). — С. 40 — 45.
4. **Москаленко В. П.** Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В. П. Москаленко, О. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 6 (60). — С. 180 — 191.
5. **Салига С. Я.** Фінансовий аналіз : навч. посіб. / С. Я. Салига, Н. В. Дацій, С. О. Корецька та ін. — К. : Центр навч. літ., 2006. — 210 с.